

de oorsprong te liggen van tegelijk het succes en de teloorgang van door religieuzen geleide 'liefdewerken'. Van het succes: de gelofte van armoede zorgde voor zuinigheid, lage personeelskosten en groeiende spaartegoeden; de gehoorzaamheid leidde tot flexibele inzetbaarheid en strakke discipline; het celibaat tot totaal engagement. Van de teloorgang: de geleidelijke professionalisering van de zorgsector stelde andere waarden centraal dan deze die in het klooster golden. Het onvermogen tot tijdige aanpassing van de regel aan de veranderende omgeving en aan de maatschappelijke verwachtingen leidde tot de marginalisering van de religieuzen in de ziekenzorg. De auteur noemt het proces een illustratie van Romeins wet van de remmende voor-sprong en onderbouwt haar betoog met sprekende casussen. Wat een troef was bin-nen de ene omstandigheid, wordt een nadeel in een andere. Boeiend.

Jan Art

Universiteit Gent

Joost Welten, *In dienst voor Napoleons Europese droom. De verstoring van de plattelandssamenleving in Weert* (Leuven: Davidsfonds, 2007) 751 p.
ISBN 978 90 5826 499 2.

Ze bestaan nog: individuele onderzoekers die in grote afzondering een onvoorstelbare hoeveelheid archivalia en literatuur doorploegen en op basis daarvan een lijvig proefschrift schrijven. Joost Welten is daarvan een prototype. Deze historicus, die een tijdlang schoonmaker en fabrieksarbeider was en nu als publicist de kost verdient, heeft jarenlang op eigen kosten stad en land afgereisd om in de archieven op zoek te gaan naar gegevens over de bijna zeshonderd jongemannen uit Weert en omgeving die tussen 1798 en 1813 onder de Franse wapenen geroepen werden. Pas toen het onderzoek afgerond was en het concept van het manuscript al ter tafel lag, ontstond het plan om het als dissertatie in te dienen. Zijn studie voldoet dus perfect aan de criteria van de De la Court-Prijs, een om de drie jaar door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen toe te kennen prijs voor onbezoldigd wetenschappelijk onderzoek (en die in januari 2009 aan Joost Welten werd uitgereikt).

Deze gebrekkige aan- en bijsturing laten in het vuistdikke boek sporen na. De auteur is niet uitgegaan van een scherp afgebakende onderzoeksvraag, maar wil een zo volledig mogelijke beschrijving geven van de gevolgen van de invoering van de dienstplicht in een plattelandssamenleving. Het gevolg hiervan was dat de auteur tijdens zijn onderzoek letterlijk alles noteerde dat mogelijkwerwijs van nut kon zijn. En Joost Welten vond tijdens het uitschrijven nagenoeg alles de moeite van het vermelden waard. Hierdoor groeide *In dienst voor Napoleons Europese droom* uit tot een boek van meer dan 750 pagina's tekst. In de gebonden handelseditie van het proefschrift zoekt de lezer vergeefs naar een opsomming van of toelichting bij de gebruikte bronnen, de lijst van geraadpleegde literatuur, het notenapparaat en andere bijlagen. Hiervoor kan de geïnteresseerde lezer terecht bij de website van de uitgever (het Davidsfonds te Leuven), waar een 335 pagina's tellend document kan worden gedownload. Hoewel ik deze keuze van de uitgever wel kan begrijpen, vind ik het een minder gelukkige oplossing. Liever had ik gezien dat de uitgever voor een ander tweesporenbeleid had gekozen: een integrale editie voor de wetenschappelijke wereld (desnoods het binnenwerk in zwart/wit) en een sterk ingekorte versie voor het grote publiek. Met de huidige

uitgave worden beide doelgroepen onvoldoende bediend: voor de een bevat het boek te weinig en voor de ander veel te veel.

Welten ziet de invoering van de dienstplicht – de conscriptie – als het kernstuk in de nieuwe verhouding tussen de burger en de staat, zoals die vorm kreeg in de turbulente periode die volgde op de Franse Revolutie. Omdat het kanton Weert tot een van de negen Belgische departementen behoorde die al in 1795 bij Frankrijk werden ingelijfd, waren daar de gevolgen van de invoering van de conscriptie eerder en vooral sterker merkbaar dan in de overige gebieden die nu deel uitmaken van Nederland. Uit het boek blijkt zonneklaar hoe groot de invloed en reikwijdte van de dienstplicht in deze agrarische uithoek van het Franse Keizerrijk was.

De auteur doet nauwelijks moeite zijn onderzoeksresultaten te plaatsen in het wetenschappelijke discours over de staats- en natievormingsprocessen in het algemeen of die tijdens de Napoleontische periode in het bijzonder. Lezers die vooral in de werking van deze processen geïnteresseerd zijn, hebben aan dit boek niet veel. De grote kracht van *In dienst voor Napoleons Europese droom* schuilt in de schets van de gevolgen van een ingrijpend overheidsbesluit voor het dagelijkse leven van de ‘gewone’ bevolking. Omdat Welten niet de ‘grote mannen’ tot hoofdpersoon bombardiert, maar de problematiek steeds vanuit het perspectief van de dienstplichtigen of de lokale gezagsdragers benadert, ontstaat een prachtig, panoramisch beeld van het leven in en rond een plattelandsstadje aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw.

In een dertigtal hoofdstukken (die zich heel goed als een afzonderlijk verhaal laten lezen) wordt telkens één facet belicht. Zo wordt de lezer getraakteerd op een algemene sociaaleconomische schets van het kanton Weert, de invoering van de dienstplicht, de opsporingsmethoden van de gendarmerie, het remplaçantenstelsel, de lotgevallen van de Weertenaren in het leger, de prostitutie en een hoofdstuk met de titel ‘Het grote sterven’ (van de 572 *conscrits* die ook daadwerkelijk in de Franse legers dienden, keerden er slechts 289 van de Napoleontische slagvelden naar Weert terug).

Deze keuze voor een thematische beschrijving brengt als nadeel de onvermijdbare herhalingen met zich mee. Met dit nadeel valt nog wel te leven. Problematischer is echter dat Welten in zijn streven naar volledigheid het zicht op de hoofd- en bijzaken meermalen volledig uit het oog is verloren. Hij slaat geen enkel zijpad over. Nagenoeg alles wat hij over bepaalde personen, instellingen of gebeurtenissen weet te melden, krijgt een plaats in het boek. In dit opzicht is Welten een slechte schoolmeester: hij overstelpt de lezer met een overdosis aan feiten en voorvallen.

Een voorbeeld om dit te illustreren. In het hoofdstuk ‘De zoektocht naar een remplaçant’ is een hoofdrol weggelegd voor Jean Mathieu Lambers. Deze boerenzoon was een van de inwoners uit Weert die zich aan de dienstplicht probeerde te onttrekken door het inhuren van een plaatsvervanger. In dat verband wordt uitgebreid uitgewijd over de handel en wandel van een oudere broer van Jean Mathieu. Antonius Lambers had aanvankelijk de oproep voor de vervulling van zijn (nieuwe) wettelijke plicht naast zich neergelegd en hij meldde zich pas toen de prefect de opgelegde boete van 1500 francs bij zijn ouders wilde gaan innen. Antonius maakte snel carrière in het leger en wist door te dringen tot de *gendarmes d’élite*. Welten maakt in zijn boek melding van nagenoeg alle trivialiteiten die hij over dit keurkorps tegen kwam. Zo arresteerden de *gendarmes d’élite* in 1804 benedeleider Georges Cadoudal op verdenking van het beramen van een staatsgreep en in 1812 inspecteerden leden van dit keurkorps het Kremlin op eventuele mijnen. Leuk om te weten, maar het heeft werkelijk niets te

maken met de zoektocht naar remplaçanten. In nagenoeg elk hoofdstuk kunnen talloze voorbeelden gevonden worden van op die plaats irrelevante *faits divers*. Gelukkig heeft Welten een goede en vlotte schrijfstijl, waardoor het lezen van dit boek geen moment vervelde. Maar door de talrijke en veelsoortige bomen raakte ik het zicht op het bos meermalen volledig bijster. Een strenge promotor of een onverbidelijke uitgever hadden hier wonderen kunnen verrichten.

Cor van der Heijden, Hulsel

T. Hesselink-Van der Riet, W. Kuiper en C. Trompetter (eds), *Het schuldbook van Arend Kenkhuis* (Aksant: Amsterdam, 2008), 495 p. ISBN 978 90 5260 319 3.

Over het betalingsverkeer en de kredietvoorziening van particulieren tijdens de gouden eeuw tasten we hoegenaamd in het duister. We weten wel zo ongeveer welke technieken de Amsterdamse groothandel gebruikte, maar bijvoorbeeld niet wanneer bepaalde mogelijkheden, zoals het accept, nu precies in zwang kwamen, hoever die zich buiten Amsterdam verspreidden, welke bevolkingsgroepen al dan niet toegang tot krediet hadden, of wat de prijs daarvan normaliter was. We hebben momentopnamen van de geldmarkt, maar eigenlijk geen idee hoe die zich ontwikkelde en welk verband er bestond met de reële economie.

Dit boek met zakelijke aantekeningen van een Twentse koopman biedt een prachtige momentopname van een bepaald marktsegment tijdens de eerste helft van de zeventiende eeuw. Kenkhuis leefde waarschijnlijk van 1578 tot 1642 in Almelo en hield zich voornamelijk bezig met de textielhandel. Van zijn administratie bleef alleen een memoriaal van verkopen en uitstaande vorderingen over de jaren 1620-1644 bewaard, ruim 1250 aantekeningen over geleverde goederen, ontvangen gelden, afrekeningen van goederen en diensten, nog uitstaande vorderingen en voor derden verrekenende schulden en vorderingen. Om deze voor onderzoekers toegankelijk te maken hebben de tekstbezorgers Kenkhuis' Twents voorzien van een goedlopende en heldere parallelvertaling in hedendaags Nederlands.

Daarmee hebben we de beschikking gekregen over een schitterende bron voor het functioneren van een zeer veelzijdig koopmansbedrijf op het platteland tijdens de eerste decennia van de gouden eeuw. Kenkhuis ontplooië tal van activiteiten. Naast zijn detailhandel in stoffen trad hij op als rentmeester voor een grootgrondbezitter, handelde hij in wol, graan en hout, regelde vervoer per wagen of schuit, en verleende hij allerlei financiële diensten. Die handelingen stonden in nauw verband met elkaar, want hij onderhield met de meeste klanten een meerzijdige relatie grotendeels op basis van ruilhandel. Zo werd bijvoorbeeld de uitstaande schuld van een smid voor geleverd textiel betaald met paardenbeslag; een nieuwe stoffenaankoop voldeed deze klant deels in hammen, deels door verrekening met de schuld van een derde aan Kenkhuis.

Het overwegende belang van meerzijdige ruiltransacties in Kenkhuis' bedrijf maakt deze uitgave ook zo interessant, want de aantekeningen laten heel mooi zien hoe een deels gemonetariseerde samenleving werkte. Kenkhuis noteerde zorgvuldig de geldswaarde van transacties, schulden en vorderingen, maar bediende zich verder betrekkelijk weinig van geld: dat fungeerde als spil, als waardemeter en slechts nu en dan als betaalmiddel. Omdat hij door zijn wijdvertakte netwerk in de regio altijd wel